

רבי שמואל לייב הירשוביץ זצ"ל*

בענין כסוי הדם

כתב הרשב"א בספרו תורת הבית, (הלכות שחיטה בית ראשון שער ה') ז"ל:
כיצד מצות כיסוי, נותן עפר למטה ועפר למעלה, דגרסי' בפרק כסוי הדם אמר ר'

* אחיו של מו"ר זצ"ל.

ראוי להביא כאן דברים שנכתבו לזכרו בקובץ "תל תלפיות" סמוך להסתלקותו:
"בחתמת הגליון נרתעו ירושלים מקבלת הידיעה כי נלקח אחד מטובי בניה בונה המצוין בין חכמי הישיבות, ועלה כישיבה של מעלה היום כ"ח אייר, ה"ה הרב הגדול מלא וגדוש כש"ס ופוסקים מעוז ומגדל איש האשכולות דגול מרכבה אב בחכמה ורך בשנים, צדיק מושל ביראת ד' גועם המדות ובכל כלי חמדה וכו' וכו' כקדש"ת מוה"ר שמואל לייב הירשוביץ ז"ל בנו של הרב ה"ג הצדיק יעקב אלעזר שליט"א מנטורי קרתא דירושלים עיה"ק, ואחיו של הרב הגאון רבי נתן רענן שליט"א מנהל ישיבת מרכז הרב וחתנא דבי נשיאה רבינו הגרא"י הכהן קוק זצ"ל, וגיסו של הרב הגאון רבי זוסמאן ריגור שליט"א וכל העם יבכו את השריפה אשר שרף ד'. וידידיו ומכיריו וכל משפחתו הרמה עומדים עטופי אבל, שיד ד' נגעה בהם ובא להם השכר הגדול הזה כהלקחו מהם בדמי ימיו, ונטל את מחמד לבבם ואישון עינם שהיה לתפארת אבותיו ומשפחתו ותפארת בדמי ימיו פתיל חייו ועלה בישיבה של מעלה, אשר כולם הכירו בו כי לגדולות נוצר בגודל כשרונותיו ובשקידתו הנפלאה ולכו היה פתוח כפתחו של אולם ובפרט במדת הענוה. בורח מן הכבוד ומן הפרסום נחבא לכלים והצנע לכת, והיה אהוב למטה ונחמד למעלה, שהשפיע עליו החנוך שנתחנך בבית הוריו על ברכי התורה והיראה ואח"כ קבל חנוך בישיבת טעלוז הליטאית והיה מן המצוינים בה.

כשעלה לארץ עם הוריו היקרים המפורסמים המשיך את למודיו בקדש בישיבת מרכז הרב, והצטיין על יתר חבריו ונכתר בשם טוב כאחד המצוינים הגדולים בתורה ובמוסר השכל, ואח"כ כשנשא אשה הראויה לו ולמשפחתו המשיך את למודו בקדש בישיבת מכון הרי פישל המתנוססת כאן. והנה לתת כאן הערכה שלמה הראוי לו קצר הגליון. שאין גומרין עליו את ההלל. רק ארשום אפס קצהו המתכבטאים בתוך שני מאמרי חז"ל שבאים לפנינו בדרך קצרה ובפשטות, שאמרו כי נח נפשיה דר' יוחנן, פתח עליה ריב"א קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים וכו' [מו"ק כ"ה]. שהביאור הפשוט הוא שר"י בזמן שעמד באמצע עבודתו הקדושה והיה לו עוד די כח וידו היתה נטויה להתגברות של תורה ולהמשיך אורו על עם ישראל וכי נח נפשיה באה המליצה שבא השמש בצהרים שאז היא בעצם תקפה נשקע בפתע פתאום וגלל החושך מפני האור ונשב במחשכים. כן הנפטר הגדול הזה שהיה למאורות בישראל בכלל ולסביבו בפרט שהאיר את פניהם בתורתו ובמדותיו התרומיות, והסתלקותו בדמי חייו נקרא שנשקע השמש בעצם תקפה.

כן נתבטאה גדולתו מתוך המאמר שאמרו שם כי נח נפשיה דרבי זירא פתח עליו ההוא ספרנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גידלה שעשועיה, אוי נא לנו אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה ע"כ. והביאור הפשוט הוא כי השפעת האדם על זולתו היא יותר גדולה בזמן שעמד לפנייהם בפרשת גדולתו והעתיק אהלו מעיר מולדתו וקבע בעיר אחרת, כי עיר מולדתו שכולם יודעים אותו מימי הנערות והשחרות שאז יעשה האדם מעשה נערות אם אח"כ בא לגדלותו היותר גדולה מעשי הנערות שבילדותו מביאים שיחסר השפעתו על זולתו ובפרט על בני גילו. לכן רבי זירא שהחליף

זירא אמר רב, השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה, שחט ולא נתן עפר למטה גוררו ומכסהו בעפר, דתנן דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות, וקא פריש בשמעתא קמייתא דפרק כסוי הדם דגריד ליה ומכסי ליה, עכ"ל. וכתב ע"ז הרא"ה בבדק הבית (שם) וז"ל: ואינו נכון שלא נאמרו דברים אלא בדם שעל הסכין דלא סגי' ליה בלא גרירה, דלא חשיב כסוי בעודו בסכין משום דסופו לינטל משם, אבל בדם הניתז לא בעי גרירה, וליכא למייתי עלה מדר' זירא דאמר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וראוי לבילה הוה כשניתז, וכדיעבד חשיב כל היכא דבעי גרירה, תדע דתניא ר' יונתן אומר שחט בהמה ואחר כך שחט חיה, כלומר ואפי' לאחר שקרש הדם בהמה חייב לכסות, ואע"ג דליכא עפר למטה אלא כיון דהוה ראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, עכ"ל.

והרשב"א במשמרת הבית (שם) משיבו וז"ל: אמר הכותב הני דידיה לאו דיממא אינון דכמה שגגות יש כאן, חדא דמדקא מערב ותנא הניתז ושעל גבי הסכין משמע דחייב לכסות זה כזה, ועוד דמנא להו לבעלי הגמ' דהא דקתני חייב לכסות דחייב לגרור ולכסות קאמר, דילמא במקומו מכסה ליה, אלא על כרחין מדקתני חייב לכסות משמע להו דחייב בכסוי הראוי קאמר, וכל היכא דאפשר לכסויי בעפר למטה ועפר למעלה ואפילו לגרור ולכסויי מיחייב, וא"כ אף בשניתז כן, ועוד מדקאמר בדם קדשים ולגרירה ולכסייה מי לא תנן דם הניתז ושעל גבי הסכין חייב

בגדלותו את ישיבתו ואז השפיע על רקת הרבה מאד והיא מרגשת את גודל שבדה כי אבדה כלי חמדתה, כן הדבר בהנפטר הגדול הזה שבזמן שעלה לארץ והספיק לעמוד בגדלותו שהיה מבוצר בחומת הדת ובמבצר של תורה, וכל אחד שאב ממנו חכמת התורה ותורת המוסר והמדות, ושימש לפניהם כשולחן ערוך חי ע"י מהלכי חייו.

ועתה הו' אויביו כי פגעה בנו יד ד' ונלקח מאתנו, ירושלים עיר הקודש תתן קולה ותאמר אויבנו כי אבדנו כלי חמדתה! ומי יתן לנו תמורתו? אבל באשר כי הצדיק אבד לדורו אבד, כמאמרם ז"ל ונעלם רק מעינינו והחליף מקומו בשיבה של מעלה, לכן תורתו וצדקתו יעמוד לנו לבקש רחמים מד' אלקי ישראל שיסיר מאתנו חרון אפו וימליץ טוב לעם ישראל בכלל ולבניו היתומים הקטנים שימלאו מקומו, ולאשתו האלמנה הצעירה שתגדלם לתורה ולמעשים טובים, ויהא למליץ יושר לכל משפחתו שיתנחמו ביוצאי חלציו שיחיו לאריכות ימים ושנים טובים.

ואנו תפלה שיכולע המות לנצח ומחה ד' דמעה מעל כל פנים אמן.

הנה בכדי למצא תנחומין להאבלים וגם לשחק את דוברי עחק ולהסיר את החילול השם בפטירתו בלא עת ובדמי ימיו, איש שלא מש מתוך אהלה של תורה כל ימיו והיה לתפארת ישראל, נספה בלא עת, הוא הלך למנוחות, ואותנו וילדיו הטפוחים עזב לאנחות, האם זו תורה וזו שכרה?
אבל תורתנו הקדושה מסירה את התלונה הזו באמרה, ת"ר — חמשים ושנים זו היא מיתתו של שמואל הנביא. אמר רבה מחמשים ועד ששים זה היא מיתת כרת. והא דלא חשיב משום כבודו של שמואל הרמתי, ע"כ בסוף מס' מו"ק.

והשאלה עומדת למה באמת בא הגז"ד על שמואל הנביא ליפטר מן העולם כמו במיתת כרת? וגם אם משום כבודו של שמואל הנביא מעלימה הגמ' ממיתת כרת, למה בא רבה ומפרסם. אבל י"ל שחז"ל מגלין בזה טפח בהתרת הספיקות אשר עמדנו, ובשמועה זאת תתן מפתח ההכנה על מהות האדם וערכו. גדלות האנוש אינה נמדדת באריכות חייו או במעוטו, אלא בתפקיד ותוכן, יש דרך

לכסות בודאי משמע דמדם הניתז הוא עיקר דבריו דהוי דומיא דדם שעל גבי קרקע המזבח, ועוד וכו', ומאי דקא טעי בדר' יונתן התם הכי קאמר בקדשים אע"ג דלא אפשר למיתן עפר למטה, ליתן מיהא עפר למעלה דהא בדר' יונתן אע"ג דלא אפשר למטה חייב לכסות למעלה, ופריק דר' יונתן שאני דאע"ג דעבר ושחט ואי אפשר ליתן עפר למטה מ"מ דם הראוי לכסות כדינו היה, ואע"ג דאי אפשר לו עכשיו ליתן למטה, כיון דראוי לבילה היה, אין בילה מעכבת בו, לומר דדם כזה אינו ראוי לכסות כל מה דאפשר. יצא דם קדשים שבשעת שחיטה אי אפשר בלמטה, ולא זהו שחייבה תורה לכסות, כיון דאי אפשר לומר לעולם להיותו בתורת כסוי גמור, ולפיכך חזר והקשה אף זה ראוי לכך דהא אפשר לגרור ולכסות שאף בעלמא מחייב בכך דהיינו דם הניתז ושעל הסכין, ואלו דברים פשוטים הם וכו', וכן

חיים של האיש ארוכה וקצרה, ויש קצרה וארוכה, ארוכה היא שנות חייו עלי חלו, וקצרה היא במערכות נפשו ובפעולותיו, כלומר כמדת ימיו שלא נכלל בחשבון, כמש"א חז"ל בדהע"ה ששאל "הודיעני ד' קציו" ולא נענה ועוד שאל "מדת ימי מה היא", ונענה, "שבעים שנה", שבוה נתבשר שאין חלל ריק אפילו ברגע בכל ימיו ורגעי חייו, וכמש"א עה"כ "ואברהם זקן בא בימים" בימים מלאים בשרשרת של תורה ומעשים טובים כלא הפסק, גם לפי השגתו הגדולה והכרתו בגדלות הבורא יתברך שמו ויתעלה, וכן להיפך יש דרך חיים ארוכה וקצרה, יען שהלך לעולמו במיעוט תורה ומעשים טובים עד שמדת חייו בחיי הנפש הגיע בחשבון שנים קצרים ומקוטעים אפילו שהארץ ימים בעוה"ז, שזה היא באמת מיתת כרת יען שלא מילא את תפקידו בחייו.

וכמו שאמרו בירושלמי ברכות פ"ב ה"ח כד דמך ר' בון ב"ר חייא על ר' זעירא ואפטר עילווי, מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל, ישן אין כתיב כאן אלא אם מעט אם הרבה יאכל, למה, ארכב"ח דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד והיה משתכר במלאכתו יותר מדאי מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות ונתן לו שכרו משלם וכו' אמר להן המלך יגע זה לשתי שעות יותר ממה שלא יגעתם אתם כל היום — כך יגע ר' בון בתורה לעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד ווחיק יכול ללמוד למאה שנה ע"כ ע"ש.

וזה הוא ביאור הגמ' בקשר עם שמואל הנביא, לא שמפני כבודו סתמו את מיתת כרת רק אומר כי במדת החיים של שמואל הנביא אם שמת בני"ב שנים אין נחשבים למיתת כרת כי הוא מילא תפקידו בחייו הקצרים כמו שהי' חי למאה שנה ולא נכרת מצרור החיים, ורק דסתם אנשים אם מת מיתה מוקדמת ח"ו אם יחסר לו שנים ממספר ס' אין לו במה למלאות להשלים לסי' שנה, וזהו מיתת כרת, וזה לימדונו חז"ל באמרם מפני כבודו של שמואל העלימה הגמ' מיתת כרת, כלומר שזה הוא כבודו של שמואל הנביא שהשלים חובתו בעולמו בימיו הקצרים ולא נכרת משרשו ומצרור החיים רק מלא שנותיו בשלימות, ולימדונו כי נפש הצדיק בהקדמת מיתתו בדמי חייו לא נחשב לכרת, רק להיפך, שבוה מכרות עליו שהשלים את חובתו בעולמו במיעוט שנותיו, ואח"כ בא רבה ומפרש דמיתת כרת נקרא כסתם בני אדם שאינם צדיקים.

כן הנפטר הגדול ר' שמואל המדובר כאן, ששמו כשמו ומילא חובתו בעולמו במיעוט שנותיו כסתם בני"א שימלאו חובתם בעולמם במשך חיים של ששים שנה, יען שגדל ועמל בתורה וכמעשים טובים כל ימיו, ויש לו די זכות שאבי היתומים ודיין האלמנות ישלח להם עזרו מקודש ויתנחמו גם בישועת ישראל ובנחמת ציון וירושלים.

הרב שמעון הלפרין

ושמע גם מלשון הרב בעל המאור ז"ל הילכך הלכה כרבנן דאמרי כל דמו חייב לכסות ואפי' דם הניתז ושעל הסכין וגריר ליה ומכסה ליה ע"כ, אלמא אתרוויהו נמר דמגריר שאילו שעל הסכין לבד היה לו לפרש ולא לסתום שכן דרך כל מי שבא לפסוק עכ"ל.

כדי לבאר את יסוד מחלוקתם של הרשב"א והרא"ה, נקדים לחקור בדין עפר שלמטה שהתורה הצריכה לתת לפני השחיטה, אם זהו מדין כסוי, ז"א, שהתורה אמרה שתיכף, בשחיטת החיה או העוף ובשפיכת דמו צריך שתיעשה ג"כ פעולת הכסוי בבת אחת עם השחיטה, כדי שלא ימצא הדם במצב של גילוי אף רגע, וכנתינת העפר למטה, ושפיכת הדם לתוכו, מתחילה כבר מצות הכסוי, או שזה מדין שפיכה היינו שבאמת מצות כסוי מתחילה רק משעה שנותן העפר דלמעלה, ואז הוא כל ענין הכסוי, והעפר דלמטה שצריך לתת הוא מדין אחר, מדין שפיכה, דהתורה גילתה ששפיכת דם חיה או עוף מוכרחה להיות בעפר, והעפר דלמעלה והעפר דלמטה שני ענינים הם ובזה מחלוקת גדולה בין הראשונים, וביניהם גם הרשב"א והרא"ה, כמבואר להלן, ובזה יובנו שיטות הרשב"א והרא"ה, דהנה הרא"ה יסבור שדין עפר דלמטה לא מדין כסוי הוא, אלא שזה ענין לתור מדין שפיכה, ולכן שפיר סובר בדם שעל גבי הסכין לתור מחייבין למיגרר ולכסות שזה הוא מטעם ששם אין המקום ראוי לכסוי והוי מכסה במקום התורפה, שמדברי הרא"ה אלה למד התבואות שור, יו"ד סי' כ"ח, דלא מהני במקום תורפה, ולכן הוא מחוייב לגרר משם כדי לקיים מצות כסוי, ז"א כיסוי דלמעלה, אבל באמת עפר למטה לא יהא חייב לתת אפילו בדם שעל הסכין אחרי הגרירה, כיון שהוא יסבור דהיא הוי מדין שפיכה, ועכשיו אחרי השפיכה אין עליו דין כלל לתת עפר למטה, ואין עליו כי אם מצות כסוי לבד, והוא העפר שלמעלה, במקום אחר, שלא על הסכין דהוי מקום תורפה, משא"כ בדם הניתז לא חייב כלל למיגרר, ומכסהו למעלה במקומו ודין.

וכדי שיוכן לנו הלשון של "בדק הבית" ויבורר כשמלה, נעתיק את השקלא וטריא של הגמ' בחולין דף פ"ג: ויבורר שהרשב"א והרא"ה מחולקים בפירוש סוגיא זו, וז"ל הש"ס שם, מוקדשים מ"ט לא אילימא משום דר' זירא דא"ר זירא השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר וכו', נהי דלמטה לא אפשר למעלה אפשר, ליעביד כסוי, מי לא תניא ר' יונתן בן יוסף אומר שחט חיה ואחר כך שחט בהמה פטור מלכסות, בהמה ואח"כ חיה חייב לכסות כדרבי זירא דא"ר זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, ולגרירה וליכסיה, מי לא תנן דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות אלמא דגריר ומכסי ליה הכא נמי יגרור ונכסי ליה, אי בקדשי מזבח ה"נ וכו' עכ"ל הגמ', והנה הרא"ה סובר שמה שמקשה הגמ' וליגרירה וליכסיה מי לא תנן דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות אין הכונה שיגרר ויתן עפר למטה ולמעלה, אלא שקושיה הגמ' היא על התירוץ הקודם שא"א לתת עפר למעלה לבד מפני שאין ראוי

לבילה, בשחיטת קדשים, ומקשה הגמ' שזה שייך דוקא אם העפר דלמטה הוא תנאי במצות הכסוי שצריך שיהי' הדם ראוי לכסוי, שעם שחיטת החיה והעוף תיכף יכוסה הדם, ומשום זה צריך לתת עפר למטה, אף שפעולת הכסוי ממש מתחילה רק בשעה שנותן העפר למעלה, ואם נאמר כן אז הוי כמו הקריאה בתליצה, ובנדרים לענין שמיעת הבעל, וכן בקריאה בבכורים, שבכל אלו המקומות מקשה הגמ' מהדין של ראוי לבילה, ועולה תירוץ הגמ' שפיר, אבל אפשר שדין העפר דלמטה הוא מדין שפיכה, והכסוי מתחיל מעפר דלמעלה, ואם נאמר כן שני ענינים הם, ולא שייך כאן כלל הכלל דכל הראוי לבילה, וזה מוכיח המקשה מדתנן דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות, ועיקר ראיתו היא מדם שעל הסכין, וכדמוכח מפ"י רש"י שם וז"ל בד"ה דם הניתז, למרחוק חוץ לגומא ששוחט בה ודם שעל הסכין חייב לכסות. וע"כ דם הסכין לא יכסנו אלא א"כ גוררו תחילה מעל הסכין ומכסי ליה, עכ"ל. מתחיל בשני הדברים ומסיים להוכיח רק מדם שעל הסכין, וגם הריטב"א שם מפרש כפירש"י וז"ל, והנכון כדפרש"י ז"ל דמדם שעל הסכין פריך שא"א לכסותו במקומו לתת עפר למטה ודומיא דמוקדשין דאילו דם הניתז דילמא שאני התם דראוי היה לכסוי במקום נפילתו עכ"ל, ופירושו משום דדם שעל גבי הסכין א"א לכסות במקומו דהא הוי מקום התורפה כדלעיל, וע"כ מחויב הוא לגרו, ואפילו אם תאמר שצריך לתת עפר גם למטה אחרי הגרירה קשה ג"כ הלא פה לא ראוי לבילה כיון שנפל על הסכין מקום שאי אפשר שם לכסות וכל שאין ראוי לבילה, בילה מעכב בו, ויפטר לגמרי מלגרו, אם נאמר דהעפר דלמטה היה מדין כסוי, ומוכרחים לומר שהעפר דלמטה הוא מדין שפיכה, ושני ענינים הם, ובמקום שאי אפשר לקיים עפר שלמטה, אפילו הכי מחויב הוא לכסות למעלה, ולא מעכב האחד את השני, ולכסוי דלמעלה הוא ראוי ע"י גרירה, וא"כ בקדשים נמי נימא הכי, אבל מדם הניתז אין ראיה, דשם הוא באמת ראוי לבילה שהי' יכול לתת שם עפר למטה, ולכן לא מעכב גם לדין עפר שלמעלה ולא הוי ראיה דיכולים לומר שזהו הכל מדין כסוי. וכיון שיש לנו ראיה שזהו מדין שפיכה אף אנו נאמר שבדם שעל הסכין אחרי הגרירה איננו מחויב לתת רק עפר למעלה, ולא למטה, כיון שהוא אחר השפיכה, ולכן שפיר כתב הרא"ה דבדם הניתז מכסהו במקומו ודיו, כיון שהי' ראוי לבילה וליכא למיתי עלה מדר' זירא ולא הוי קושית הגמ' מזה, ולא נאמרו דברים הללו רק בדם שעל הסכין, ומביא ראיה שפיר הרא"ה דבדם הניתז חשיב כמו דיעבד מדרבי יונתן בן יוסף דאמר שסתם שחט בהמה ואח"כ חיה דמשמע אפילו לאחר שקרש הדם אף דאפשר בגרירה (עיי"ש בתוס') ומוכח מזה דהא חשיב בדיעבד.

והרשב"א יסבור דדין עפר דלמטה הוא מדין כסוי וכדביארנו לעיל וקושית הגמ' היא מדם הניתז ושעל הסכין משני הדברים, דאף דבלא גרירה אי אפשר לתת אפי' עפר למעלה לבד מטעם כל שאינו ראוי לבילה, אבל ע"י גרירה הלא אפשר לקיים עפר למטה ולמעלה, ועיי"ש ברשב"א במשמרת בדיוק לשונו והכל אתי שפיר והוגן.

וכד דייקינן נראה שגם מחלוקת בה"ג והרא"ש אם לברך ברכת הכסוי לפני התחלת הכסוי או לאחריו תליא בזה, דהנה ביו"ד סי' כ"ח מביא הטור את בה"ג וז"ל: וכתב בה"ג שמכסה ואח"כ מברך אע"ג דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ה"מ בתחילת המצוה אבל זו סיום מצוה היא ובאמצע מצוה אין ראוי לברך. הלכך מברך על השחיטה קודם התחלת המצוה ועל הכסוי אחר גמר המצוה, וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהגו כן, עכ"ל.

והנה אם נאמר דעפר דלמטה הוי מדין כסוי, א"כ לפני הכסוי דלמעלה הוי באמצע המצוה, כיון שהמצוה כבר התחילה בשפיכת הדם בתוך העפר דלמטה, ולברך באמצע המצוה אין ראוי דזה פשוט שלכרך לא שייך כי אם או בתחילת המצוה שיש לברך ע"ז שזכנו ה' במצוה או לאחר המצוה ואז הוי כמו הודאה אלשעבר, אבל באמצע מצוה אין מקום לברכה, ולברך לפני נתינת עפר למטה לא אפשר כיון דהוי עובר דעובר, שבאמצע צריכה עוד להיות השחיטה, ועיקר פעולת הכסוי הוי אח"כ בנתינת עפר שלמעלה. וזה מיתשב ז"א עפר דלמטה כמו הכשר מצוה וכדיבואר להלן, וזוהי שיטת בה"ג, משא"כ הרא"ש ויתר הפוסקים שסוברים שצריך לברך קודם הכסוי סברי דעפר שלמטה הוא מדין שפיכה, ועפר שלמעלה הוי מצוה בפ"ע, וכדאמר מפורש הבה"ג שכך היא סברת העולם שנוהגים כך, ושאינן לנהג כך.

והנה בתורת הבית סוף השער הנ"ל כותב וז"ל: וכתב הרב בעל הלכות גדולות ז"ל דמכסה והדר מברך ואע"ג דאמרין דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, הכא שאני מפני שזו ברכה התלויה בשחיטה שאם שחט שחיטה שאינה ראויה פטור מלכסות, וא"כ כבר התחיל במצוה, וא"א לה עובר לעשייתה, ולפיכך, תקנוה אחר כסוי שהכשר מצוה הוא ולפיכך תקנוה ג"כ בעל ולא תקנוה בלכסות, ואע"פ שמשעה ששחט לא סגי'א דלא מכסה, וכך מצאתי לרמב"ן ז"ל עכ"ל. וכתב ע"ז הרא"ה ז"ל שם בבדק הבית וז"ל ואינו נכון ולא אמרה רבינו ז"ל משום דסבירא ליה הכי, אלא לפרושה למימרא דגאון ז"ל אבל איהו לא סביר ליה הכי אלא לענין זה בלבד כלומר לענין לברך בעל ולא בלמד לפי שהכסוי תלוי בשחיטה והשחיטה רשות א"כ אף הכסוי חשוב רשות שאם אין שחיטה אין כסוי, אבל לברך אחר כסוי אין לנו, שמכל מקום מצוה היא בפני עצמה וברכה בפני עצמה ומטבע שלה ענין אחר ופעמים יש שחיטה בלא כסוי כגון בהמה הלכך הדרינן לכללא דקיי"ל כל הברכות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן וכן עיקר, עכ"ל, והרשב"א שם במשמרת משיבו ואומר שגם הרמב"ן סבירא ליה כבה"ג ולכן הסבירו.

ונראה בעליל דאזלי לשיטתם דהרא"ה שסובר שעפר דלמטה הוא מדין שפיכה סובר בע"כ שצריך לברך לפני הכסוי כיון דהוי מצוה בפ"ע, וענין לתוד הוא דהוי, וסובר ג"כ שהרמב"ן סבירא ליה הכי, דהנה כתב הרמב"ן במלחמות ביצה ז-ח, שאף דבכל מקום שאין לו עפר אסור לו לשחוט אבל אם היה לו עפר למטה לבד מותר לו לשחוט ביו"ט, אף דאח"כ לא יוכל לקיים כסוי שלמעלה, כיון שאסור לו

לחפור, אבל מכיון שבשעת השחיטה שפיר קשחית מותר, א"כ מהרמב"ן שס"ל דדין עפר למטה מדין שפיכה הוא דהוי, דאי לאו הכי כיון שלא יוכל לקיים את מצות הכסוי במלואה אין לו להתחיל, וזה עוד יותר גרוע בזה שיש לו עפר למטה לבד דהוי כמו המתחיל במצוה ואינו גומרה, ומוכח דס"ל שדין זה מדין שפיכה הוא, ובשעת השחיטה אין עליו כי אם איסור שלא לשפוך את דם החיה ועוף במקום שאין עפר למטה אבל כשיש לו מותר, ואף דאח"כ לא יוכל לקיים מצות הכסוי שלמעלה, אז הלא יהי' אנוס, ואין עליו עכשיו חיוב כלל על הכסוי, והוה כמו שאומרים לענין ציצית באו"ח סי' י"ג בציצית שנפסקה בשבת דיכול ללבש משום דלא אמרה תורה לא תלבש בגד בלא ציצית, ואחר שלבשו אנוס הוא, כיון שאינו יכול להטיל בו ציצית כמ"ש בב"י (שם) בשם הר"י, והכסוי לא מעכב בשחיטה מטעם היתר השחיטה כמו שנפסק להלכה, ולכן מותר לו לשחוט.

אבל הרשב"א אזיל לשיטתיה שסובר דזה הוי מדין כסוי, ולכן סובר שהרמב"ן הביאה להלכה לפסק, כיון שנתן טעם לבה"ג, אבל באמת יקשה עליו מביצה שפירש שם הרמב"ן כדלעיל (וכן כתוב בשיטה מקובצת בשם הרמב"ן, ביצה שם) ויש לדייק עוד מהרמב"ן ממה שכתב בחידושו לחולין פ"ד ד"ה יצא זה שמחוסר שפיכה גרירה וכסוי, וז"ל פי' שלעולם הוא מחוסר גרירה וכסוי, לא בעי כסוי שלא דבר הכתוב בזה, אבל בחולין שאין סתם דם מחוסר גרירה אע"פ שיהיה זה מחוסר גרירה כגון דם שעל הסכין כשאין דם אלא הוא גורר ומכסה שאין גרירה מעכבת בו וכדו' זירא עכ"ל, לא הזכיר פה מדם הניתז כי אם דם שעל הסכין דאזיל לשיטתיה שבדם הניתז לא בעי באמת גרירה וצדק הרא"ה.

והנה לפי מה שבארנו מוכרחים לומר שרש"י סובר ג"כ שעפר דלמטה מדין שפיכה הוא מדפירש שלא פריך אלא מדם שעל הסכין, ובזה מתורץ קושית התוס' שם ד"ה שחט וז"ל תימה דליגוריה וליכסייה, וכן בהמה ואת"כ חיה דליגוריה וליכסייה כדם הניתז ושעל הסכין עכ"ל, ופי' שהקשו למה לא יתן בדם חיה למעלה גם עפר למטה ע"י גרירה כמו בדם הניתז ושעל הסכין, אבל לפי הנ"ל יוצא שעכשיו חזרה הגמ' שזה יהי' מטעם כסוי. אלא מטעם שפיכה הוא דהוי, ולכן אתי שפיר שגם בדם הניתז ושעל הסכין לא נותן כי אם עפר דלמעלה ודי, כיון דהוי אחר השפיכה וכן גם בדם חיה למעלה לא צריך כי אם לתת עפר דלמעלה ודיו, אבל התוס' סוברים בלמוד פשט הסוגיא כהרשב"א, וא"כ יקשה הא דר' יונתן בן יוסף, וכן מצינו לתוס' הלאה בדף פ"ד בד"ה יצא וכו' דסברי דבדם הניתז בעי גרירה כדפי' הרשב"א דז"ל שם, ולא דמי לדם הניתז (לא הזכירו כלל דם שעל הסכין) דהתם אם לא היה ניתז לא היה צריך גרירה אבל כאן אי אפשר בלא גרירה, עכ"ל, [והנה מקושית התוס' הנ"ל שמקשים על דם בהמה למעלה או דם חיה למעלה שיגור, משמע שסוברים ג"כ בפשט ברבי יונתן בן יוסף כהרא"ה שמשמע שאפי' אם קרש הדם, בכל זאת פטור מלתת עפר למטה, דאי לאו הכי לא שייך פה גרירה]. ובזה סרה קושית המפרשים שמקשים מדוע לא הביאו הפוסקים את הדין של ר'

יונתן בן יוסף. אבל לפי דברינו כיון שעכשיו מסיקה הגמ' אחרת וחוזרת בה מהכלל שזה מטעם כסוי, א"כ אין להביא מזה להלכה. והא דלא הביא זה גם הרשב"א אף שאיהו סבר שזה מדין כסוי הוא ולא חזרה בה הגמ', יכולים לפרש שזה היה מפני קושית התוס', דבלאו הכי כבר מפרשים אחרים שמטעם זה לא הביאו את הדין הזה הפוסקים, כיון שאף לפי מה שנלמד ג"כ קשה על ברייתא קושית התוס' על דם בהמה למעלה למה פטור מכסוי לגמרי, ליעביד מיהא כסוי למעלה על ידי גרידה. אבל בעל הלכות גדולות באמת מביא דין דרבי יונתן בן יוסף מפורש מפני שלשיטתיה לא חזרה בה הגמ', ומה שקשה מדם בהמה למעלה או דם חיה למעלה כקושית התוס', י"ל דסבירא לבה"ג כשיטת האור זרוע שסובר בהל' כסוי הדם שהדם צריך שיהיה לח כדי לקיים וכסהו בעפר דמשמע שהדם נכנס בתוך עפר, ולכן אי אפשר לגרר את דם החיה מעל דם הבהמה ולכסות בעפר, דאימתי יכולים לגרר כשנתיבש, דאם יאמר כן כשהוא לח אי אפשר דהרי מעורב, אלא דוקא כשנתיבש, וכשנתיבש הלא אז לא ראוי לכסוי, לשיטת האור זרוע, משא"כ פה בגמ' שואלת הגמ' וליגרריה שאפשר להסירו בעוד שהוא לח, דכך מוכרחים לחלק לשיטת האור זרוע, שלא יקשה עליו מהגמ' ומוכרחים לומר דהבדק הבית לא סבירא ליה כהאור זרוע דכתב שהגמ' מיירי אפילו כשנקרש הדם.

והנה הר"ן כתב בפ"י על הרי"ף חולין פ"ח, כרשב"א שבדם הניתז צריך לגרר ולתת עפר למטה, ופלא על הג' חדושי אנשי שם, שכתב לתמוה על הר"ן מאין לו שצריך לגרר כדי לתת עפר למטה, כי הלא הר"ן לא פירש אלא על דם הניתז, דכי גריר ליה הוא בשביל שיתן עפר למטה, ולא הזכיר כלל בזה דם שעל הסכין, וכדם הניתז מוכרחים לומר שזה מטעם ליתן עפר למטה, דאם לא כן יכסנו במקומו, אבל מדם שעל הסכין לא הוי ראייה דאפשר שצריך לגרר בשביל עפר למעלה לבד מפני שלולא זה הוה מכסה במקום התורפה, וצריך לגרר ולתת במקום בלתי תרופ.

ובזה מדויק מאד רש"י ששינה את פירושו בהא דאמר ר' זירא השוחט צריך שיתן עפר למטה ולמעלה מדכתיב בעפר, דכאן בחולין פירש דמדכתיב בעפר משמע שיהא כולו עטוף בעפר תיחוח, ובביצה דף ז': פירש ז"ל: בעפר משמע שהוא נבלל וטמון בעפר קודם הכסוי, וכסהו עפר, הוה משמע דלא קפיד אלא אכסוי, עכ"ל, ורש"י לא מחלק כלל בין עפר דלמטה ולמעלה, אבל לפי דברינו ניחא דבס"ד שסברה הגמ' שעפר דלמטה הוא מדין כסוי, מוכרח היה רש"י לפרש שבעפר הוא שיהא עטוף בעפר מכל הצדדין, משא"כ אליבא דאמת לפי מה שמסיקה הגמ', העפר דלמטה הוא מדין שפיכה, והלמוד של ר' זירא הוא, דאי היה כתוב עפר לבד היה משמע שקאי רק על וכסהו כדרך הלשון, אבל עכשיו שכתוב בעפר משמע שקאי גם על ושפך שאז דרך הלשון לכתוב בעפר, וממילא משמע שהקסוהו יהיה כשכבר כלול הדם וטמון בעפר, והוה לראיה שיש דין עפר למטה קודם, ומדויק מאד לשון רש"י בביצה שפירש אליבא מסקנת הגמ' פה דמוכרחים לפרש בדרך זו. ובזה יש לתרץ קושית הב"י ותמיהתו על הר"מ בר נתן שמביאו הכל בו, וז"ל

הב"י יו"ד סי' כ"ח ויש לתמוה על הכל בו שכ' בשם הר"מ בר נתן דכי אמרינן דדם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות, א"צ לגררו משם אלא מכסהו במקומו, ושמא טעמו משום דאמרינן בגמ' וכו' ואי מהא לא איריא שכבר כתבו התוס' והרשב"א דמוקדשים שאני שלעולם הוא מחוסר גרירה עכ"ל, ונשאר בתימה, ואם כדברינו הלא לא מחויב מדין כסוי לכסות כי אם עפר שלמעלה, שלפני זה הוי כמכסה במקום התורפה, וזה בסתם דם שעל הסכין, אבל אם מבטל ליה, מותר לכסות במקומו, וכזה מיירי הר"מ בר נתן, דבאופן זה מותר כדמשמע מהרא"ה גופא שם בכדק הבית.